

Hoofdstuk 3

Ervaringen en best practices

In dit hoofdstuk brengen we een aantal ervaringen en best practices in kaart. De best practices zijn goede praktijken die een voorbeeld vormen voor nationale en internationale partners. De ervaringen slaan op minder goede of zelfs slechte ervaringen maar die wel heel leerrijk kunnen zijn voor andere partners.

Dit deel is gebaseerd op de analyse van de dossiers waarin Myria zich burgerlijke partij stelde en op interviews met de federale en lokale politie, gespecialiseerde centra voor mensenhandel, referentiemagistraten van mensenhandel, arbeidsauditeurs en sociale inspectiediensten. Al die gesprekken waren informeel.

1. STRIJD TEGEN MENSENHANDEL

Het Belgische systeem staat op internationaal en EU-niveau in belangrijke mate model in de strijd tegen mensenhandel. Uiteraard verloopt niet altijd alles perfect en zijn er hiaten in het systeem of worden er fouten vastgesteld bij de toepassing ervan op het terrein. Dat neemt niet weg dat er jaarlijks tientallen gerechtelijke dossiers mensenhandel met het oog op seksuele en economische uitbuiting met succes worden afgehandeld. Verschillende slachtoffers die in het slachtofferstatuut mensenhandel zitten, kunnen zich dan ook burgerlijke partij stellen voor en tijdens het proces en daar hun belangen laten vertegenwoordigen door een advocaat. Een selectie van die rechtszaken vindt u terug in het hoofdstuk rechtspraak⁴⁰¹.

De reden van de succesvolle aanpak ligt voornamelijk bij het uitgebreide instrumentarium waarover België beschikt.

België heeft een flexibele wetgeving. Daarnaast zijn er de gespecialiseerde referentiemagistraten mensenhandel en eerstelijnsdiensten die dankzij hun expertise op het terrein en de voortgezette vormingen ruime ervaring hebben opgebouwd in de strijd tegen mensenhandel. Bij de Sociale Inspectie zijn de strijd tegen mensenhandel samen met de sociale dumping de twee topprioriteiten. Op regionaal niveau worden halfjaarlijks onder leiding van de magistraat coördinatievergaderingen georganiseerd met de eerstelijnsdiensten en eventuele andere partners zoals de gespecialiseerde centra over het beleid, de mensenhandeldossiers en de controle-operaties.

In België bestaan er al twintig jaar gespecialiseerde centra mensenhandel die jaarlijks bijna tweehonderd mensenhandelslachtoffers opvangen of begeleiden. Die slachtoffers worden bij hun interceptie door de eerstelijnsdiensten na tussenkomst van de magistraat doorverwezen naar de gespecialiseerde centra in het kader van het slachtofferstatuut. Of de slachtoffers hebben zich zelf eerst aangemeld bij een gespecialiseerd centrum en na een reflectieperiode relevante verklaringen afgelegd bij een eerstelijnsdienst. Dat past in het kader van de multidisciplinaire samenwerking tussen de eerstelijnsdiensten en de referentiemagistraten met de gespecialiseerde centra die begin jaren negentig ingevoerd werd.

1.1. | Start dossier: slachtofferstatuut

De start van het dossier is absoluut cruciaal voor het onderzoek en belangrijk voor de detectie van slachtoffers. Er kon vastgesteld worden dat veel recente mensenhandeldossiers opgestart werden na een melding

⁴⁰¹ Zie dit deel, volgend hoofdstuk.

De start van het dossier is absoluut cruciaal voor het onderzoek en belangrijk voor de detectie van slachtoffers.

van een huiseigenaar⁴⁰². Dat gebeurde in het verleden naar aanleiding van een overlastmelding⁴⁰³, een melding van bedreiging⁴⁰⁴, de controle van een schijnzelfstandige⁴⁰⁵ of valse gedetacheerde⁴⁰⁶, een situatie van huisjesmelkerij⁴⁰⁷, een ruzie tussen huurders en hun huisbaas⁴⁰⁸ of een interceptie van een persoon met valse documenten⁴⁰⁹. Dergelijke feiten lijken niet altijd gerelateerd met mensenhandel, maar blijken dat na diepgaander onderzoek wel te zijn.

De handelwijze van de eerstelijnsdiensten tijdens deze eerste momenten van de vaststellingen bepaalt dikwijls het latere – al dan niet succesvolle – verloop van het onderzoek. Bij vaststellingen van huisjesmelkerij moeten de eerstelijnsdiensten bijvoorbeeld de bewoners bevragen over de wijze waarop ze hun huur moeten betalen en peilen naar de aard van de relatie tussen de verhuurder en de werkgever. Ze moeten ook de werksituatie natrekken om gevallen van mensenhandel waarbij economische uitbuiting in het geding is, te kunnen blootleggen.

Het kan belangrijk zijn dat een onderzoeksrechter aangesteld wordt die over meerdere onderzoeksmogelijkheden beschikt om voldoende bewijselementen te verzamelen. In sommige dossiers had het niet aanstellen van een onderzoeksrechter gevolgen voor de gerechtelijke uitspraak.

In het Belgische systeem staat de multidisciplinaire samenwerking van de eerstelijnsdiensten (politie- en inspectiediensten) met de medewerkers van de gespecialiseerde centra centraal, wat bevestigd wordt in verschillende dossiers⁴¹⁰. Dat heeft er bij de eerstelijnsdiensten toe geleid dat zij meer aandacht besteden aan mogelijke slachtoffers. De meeste eerstelijnsdiensten hebben ondertussen geleerd de slachtoffers niet meer te beschouwen als personen in illegaal verblijf die zo snel mogelijk moeten gerepatrieerd worden. Dat leidt tot een sfeer van wederzijds vertrouwen

zodat slachtoffers overtuigd kunnen worden om in het slachtofferstatuut te stappen. In verschillende dossiers stellen we vast dat slachtoffers van mensenhandel, die ook zo door de rechtbank erkend werden, nooit in het slachtofferstatuut zijn terechtgekomen⁴¹¹. Dikwijls zijn ze ook niet geïnteresseerd, ook al wordt hen dat aangeboden. Dat was het geval bij de vele acties van de Joint Action Day Labour Exploitation (zie volgend punt) waarbij geen enkel slachtoffer interesse toonde in het slachtofferstatuut na een gesprek met een sociaal inspecteur. De medewerkers van de gespecialiseerde slachtoffercentra mensenhandel kunnen hierin een belangrijke rol spelen omdat ze een betere vertrouwensband kunnen scheppen met een slachtoffer.

Het doorverwijzingsmechanisme voor de slachtoffers werd niet altijd correct toegepast in sommige dossiers. In de dossiers van massagesalons werden de slachtoffers op verschillende wijze behandeld. Terwijl er in het ene dossier⁴¹² verschillende slachtoffers in het statuut zaten en zich tijdens het proces burgerlijke partij gesteld hadden, werd in een ander dossier⁴¹³ geen enkel slachtoffer doorverwezen en werden ze gerepatrieerd. Bij de interceptie van de slachtoffers werd in hun 'administratief verslag vreemdelingencontrole' telkens negatief geantwoord op de vragen of er aanwijzingen van mensenhandel waren en of er contact moest opgenomen worden met een gespecialiseerd centrum mensenhandel. Bij één slachtoffer had de lokale politie zelfs een aanvankelijk proces-verbaal voor illegaal verblijf opgesteld: "X werd in opdracht van de Dienst Vreemdelingenzaken te Brussel ter beschikking gehouden om haar te laten repatriëren naar Lagos omdat zij op het Schengengrondgebied verblijft zonder geldig visum. Zij respecteert de reglementeringen niet. Het is dus weinig waarschijnlijk dat zij gevolg zal geven aan een bevel om het grondgebied te verlaten dat aan haar afgeleverd zal worden. Gezien betrokkene in aanmerking kan komen om vervolgd te worden voor aanzetten tot ontucht bestaat er een risico tot nieuwe schending van de openbare orde. Gezien betrokkene zonder arbeidskaart aan het werk was, bestaat er een risico dat zij haar illegale praktijken verder zet."

Ook in het dossier van de transportsector⁴¹⁴ werden alle slachtoffers gerepatrieerd, ook de slachtoffers die aan de basis lagen van het onderzoek. Er werd hen geen slachtofferstatuut aangeboden. De volgende dag werden de slachtoffers gerepatrieerd naar hun herkomstland. Een

402 Zie dit deel, vorig hoofdstuk punt 1.1.6. (dossier massagesalon Ieper)

403 Jaarverslag Mensenhandel en Mensensmokkel 2012, *Bouwen aan vertrouwen*, pp. 56-58.

404 *Ibid.*, pp. 51-53.

405 Jaarverslag Mensenhandel en Mensensmokkel 2010, *Sociale fraude bestrijden is mensenhandel voorkomen*, pp. 49-51.

406 *Ibid.*, pp. 47-49.

407 Jaarverslag Mensenhandel en Mensensmokkel 2009, *In een schijn van wettelijkheid*, pp. 96-97.

408 Jaarverslag Mensenhandel en Mensensmokkel 2011, *Het geld dat telt*, pp. 94-96.

409 Zie jaarverslag 2013, *Bruggen slaan*, pp. 17-18.

410 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 1.1.2, 1.1.4., 1.1.5., 1.2.1 en 1.2.2 (sexuele uitbuiting: dossier loverboy Luik, dossiers massagesalons Mechelen en Antwerpen; economische uitbuiting: Chinees dossier en dossier zakenman).

411 Jaarrapport mensenhandel/mensensmokkel 2015, *Schakels verbinden*, p. 66-70 en 73-75.

412 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 1.1.4. Thais massagesalon Mechelen.

413 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 1.1.6. Dossieranalyse massagesalon Ieper.

414 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 1.2.3. Dossieranalyse economische uitbuiting, dossier transportsector.

Roemeens slachtoffer werd zelfs eerst overgebracht naar de doorgangscel van de lokale politie en nadien naar het gesloten centrum gebracht voor een repatriëring naar Roemenië.

1.2. | Internationale aanpak economische uitbuiting: Joint Action Day Labour Exploitation⁴¹⁵

Tussen zaterdag 28 mei en zaterdag 4 juni 2016 werden in 21 EU-lidstaten gemeenschappelijke actiedagen georganiseerd waarbij in risicosectoren gerichte controles naar economische uitbuiting werden gedaan. Die acties kaderden in het Europese initiatief Joint Action Day (JAD) Labour Exploitation, dat werd ondersteund door Europol en werd aangestuurd door Nederland, toenmalig voorzitter van de Europese Unie.

Ook in België werden in die periode twaalf acties georganiseerd, verspreid over het hele land. De Sociale Inspectie van de FOD Sociale Zekerheid organiseerde de controles, in samenwerking met de Federale Gerechtelijke Politie. Zowel de Directie voor de bestrijding van de zware en georganiseerde criminaliteit als de provinciale directies van de Federale Gerechtelijke Politie verleenden hun actieve steun. Naargelang van de sector en de locatie werden ook andere diensten bij de controles betrokken: de diensten Toezicht op de Sociale Wetten en Toezicht op het Welzijn op het Werk, de Wooninspectie, Douane en Accijnzen. Ook de lokale politie verleende bij vele acties ondersteuning. Bovendien werden de arbeidsauditeurs ingelicht en gaven ook zij bij meerdere acties actieve ondersteuning aan deze initiatieven. De gespecialiseerde opvangcentra voor slachtoffers van mensenhandel werden eveneens op voorhand verwittigd.

De meeste controles vonden plaats in de transportsector⁴¹⁶ en in de sector van de handcarwashes. In beide sectoren werden indicaties van economische uitbuiting vastgesteld. In totaal werden 57 locaties en 187 arbeidskrachten gecontroleerd. Op zeven locaties (elf betrokken ondernemingen) werden indicatoren vastgesteld die wezen op economische uitbuiting. In die gevallen

⁴¹⁵ Persmededeling Sociale inspectie, 8 juni 2016.

⁴¹⁶ Uit de rechtspraak blijkt dat in de transportsector weinig zaken tot een veroordeling mensenhandel leiden.

werd gerapporteerd aan de arbeidsauditeur of verder onderzoek gevoerd. In twee gevallen werd op last van de arbeidsauditeur de uitbating verzegeld. In één geval werd ook een woonpand verzegeld nadat de Wooninspectie het onbewoonbaar had verklaard. Eén uitbater van een carwash werd op last van de arbeidsauditeur aangehouden.

1.3. | Loverboyslachtoffers

Loverboys was het focusthema van Myria's vorige jaarrapport, *Schakels verbinden*. Dit jaar wordt het onderwerp hernomen om het verder te contextualiseren en enkele praktijken te belichten. De informatie komt hoofdzakelijk uit Nederland, waar de expertise over het thema vergevorderd is. Daarnaast baseren we ons ook op de recente studies en studiedagen over loverboys in Vlaanderen⁴¹⁷.

Tot op heden bestaat er geen volledige beeld van de loverboyproblematiek. Inzicht over de aard en omvang ervan is echter noodzakelijk om een gepaste aanpak te ontwikkelen. Er is dus nood aan een consequente registratie van de slachtoffers en daders⁴¹⁸.

Die onvolledige beeldvorming is voornamelijk te wijten aan een detectieprobleem. Tot op heden is het fenomeen nog niet overal gekend. Er bestaat meer specifiek een gebrek aan kennis van de praktijken en profielen van loverboys. De herkenning van de slachtoffers is ook niet vanzelfsprekend. Slachtoffers van loverboys worden vaak als probleemkinderen (bijvoorbeeld 'gewoonteweglopers') gezien in plaats van slachtoffers van mensenhandel. Er bestaat bovendien onwetendheid, onder andere bij de slachtoffers en hulpverleners, over de (gerechtelijke) procedures.

Dat gebrek aan kennis is vast te stellen bij alle actoren op het terrein: ouders, *peers*, onderwijs, jeugdzorg, medische wereld, politie, (jeugd)parket... Naast detectie moet ook de

⁴¹⁷ Payoke, Dossier loverboys, 6 mei 2014, <http://www.payoke.be/websites/52/uploads/file/InfoMag%20Loverboys.pdf>; vzw Zijn en stad Mechelen, Studiedag loverboys, 13 oktober 2015; CHILD FOCUS, "Slachtoffers van tienerpooiers in Vlaanderen", *Exploratief onderzoek naar het bestaan van het fenomeen en de mogelijke aanpak ervan in Vlaanderen*, 2015, www.childfocus.be/sites/default/files/rapport_tienerpooiers_en_hun_slachtoffers_1.pdf; vzw Zijn en provincie Antwerpen, *Studiedag Tienerpooiers en hun slachtoffers*, 7 juni 2016.

⁴¹⁸ NEDERLANDS JEUGDINSTITUUT, "Hun verleden is niet hun toekomst", *Actieplan Aanpak meisjeslachtoffers van loverboys/ mensenhandel in de zorg voor jeugd*, p. 21, www.nji.nl/nl/Download-Nji/Actieplan-Hun-verleden-is-niet-hun-toekomst.pdf.

kennis opgekrikt worden over welke stappen slachtoffers kunnen ondernemen.

Er is dus in het algemeen nood aan meer deskundigheid omtrent de risicofactoren, slachtoffer- en daderprofielen en signalen⁴¹⁹. In dat kader zijn sensibiliseringscampagnes zoals *Beware of loverboys*⁴²⁰ en de jongerencampagne *We Can*⁴²¹ essentieel.

Het feit dat loverboys in een illegaal circuit actief zijn en dat er zelden aangiftes worden gedaan, draagt bij aan het detectieprobleem. Het ministerie van Veiligheid en Justitie van Nederland formuleerde daarom enkele suggesties om de aangiftebereidheid te verhogen⁴²².

Het inschakelen van burgers wordt onder meer gesuggereerd. Sensibilisering van prostitueebezoekers en het plaatsen van infobanners op erotische websites zijn hier voorbeelden van. Een suggestie vanuit België is een overleg te organiseren met beheerders van websites met seksuele dienstverlening om controlemaatregelen af te spreken die het misbruik van minderjarigen kunnen tegengaan. Ook hiervoor zouden die firma's een grote bereidheid tonen.

Er wordt ook een gebrek aan kennis vastgesteld over de al bestaande werkinstrumenten. In Nederland bestaat er reeds een zogenaamd risicotaxatie-instrument: 'voorkomen seksueel misbruik'. Of er ook in België nood is aan zo'n taxatie-instrument rond loverboys, moet onderzocht te worden⁴²³.

Buiten de nood aan systematiek in de melding van het probleem, blijkt er ook een nood aan een systematische aanpak ervan. De aanpak splitst zich op in enerzijds de hulpverlening aan slachtoffers en anderzijds de aanpak van de problematiek in het kader van de strafrechtsbedeling.

Over de opvang en behandeling van de slachtoffers bestaat geen consensus. Zo zijn er verschillende visies over de te volgen behandeling, de ideale groepssamenstelling en de plaats van veiligheid in de zorg.

In Nederland gaan stemmen op die stellen dat veiligheid

primeert⁴²⁴. Ze zijn van mening dat dit op elk vlak van toepassing is: objectief/subjectief, fysisch/mentaal en preventief/repressief. De voorkeur gaat dan naar de opvang van slachtoffers in gesloten centra. In die filosofie wordt er gefocust op het weglooptgedrag van de slachtoffers. Anderen vinden normalisatie van het leven in de hulpinstellingen dan weer van groter belang. Onder andere het zorgprogramma Asja, opgenomen in de Databank Effectieve Jeugdinterventies van Nederland, is voorstander van een begeleiding in een open setting⁴²⁵. Om hun veiligheid te garanderen raden ze aan om de slachtoffers buiten de eigen regio op te vangen, liefst op anonieme opvangplaatsen (ongekend adres). Ze zijn niet tegen het gebruik van beveiligingstechnologie, zoals camerabewaking, maar eerder in het kader van de bescherming van de slachtoffers dan als repressiemiddel.

In Vlaanderen heeft de residentiële afdeling Van Celst van vzw Emmaüs de nodige ervaring met minderjarige loverboyslachtoffers die herhaaldelijk gevlucht zijn uit jeugdinstanties. Ze zijn gespecialiseerd in de begeleiding van minderjarigen met vluchtgedrag en kunnen de minderjarigen doorverwijzen naar een gepaste plaats. Ze hebben een gemengd doelpubliek van jongeren met verschillende problematieken en richten zich dus niet uitsluitend tot loverboyslachtoffers. Tijdens een studiedag reflecteerde Emmaüs hierover met de jeugdsector, een kabinetsmedewerker van de Vlaamse minister van Welzijn, Volksgezondheids en Gezin, de politie, een jeugdrechter, een referentiemagistraat mensenhandel, Payoke en Child Focus⁴²⁶.

Naast het hulpaanbod speelt ook de strafrechtbedeling een rol in de strijd tegen loverboys. In het jaarrapport 2015 vermeldde Myria al dat een wetwijziging⁴²⁷ ervoor zorgde dat individueel handelende loverboys nu voor mensenhandel vervolgd kunnen worden⁴²⁸. Ook Child Focus hernam de aanbeveling om loverboys te vervolgen voor mensenhandel in plaats van voor bederf van de jeugd en prostitutie⁴²⁹. Bij dat laatste hebben de slachtoffers namelijk geen toegang tot het slachtofferstatuut mensenhandel dat hen nochtans voordelen biedt.

Over de opvang en behandeling van de slachtoffers bestaat geen consensus.

419 NEDERLANDS JEUGDINSTITUUT, "Hun verleden is niet hun toekomst", *op.cit.*, pp. 19-20.

420 Campagne door Scharlaken Koord, Nederland, www.preventiescharlakenkoord.nl/beware-of-loverboys/home.

421 Het doel van de campagne is dat jongeren worden weerbaar gemaakt tegen ongewenst seksueel gedrag en dat zij leren om te gaan met conflicten en relaties. Het versterken van de relationele seksuele weerbaarheid van jongeren is bij uitstek een geschikte wijze om loverboyproblematiek tegen te gaan, www.wecanyoung.nl.

422 Ministerie van veiligheid en justitie Nederland, "Rijksbrede aanpak loverboyproblematiek", *Actieplan 2011 - 2014*, p. 10, www.defenceforchildren.nl/images/13/1650.pdf.

423 NEDERLANDS JEUGDINSTITUUT, *op.cit.*, p. 23.

424 *Ibid.*, p. 27.

425 NEDERLANDS JEUGDINSTITUUT, "Interventie Asja", *Databank Effectieve Jeugdinterventies*, p. 5, www.nji.nl/pdf/Databank/...Jeugdinterventies/...interventies/Asja?...1.

426 Vzw Zijn en provincie Antwerpen, *Studiedag Tienerpooiers en hun slachtoffers*, 7 juni 2016.

427 Wet van 29 april 2013 tot wijziging van artikel 433*quinquies* van het Strafwetboek met het oog op het verduidelijken en het uitbreiden van de definitie van mensenhandel, *BS*, 23 juli 2013.

428 De wet stelt nu helder dat er geen sprake moet zijn van een netwerk om over mensenhandel te spreken. Jaarverslag mensenhandel en mensensmokkel 2015, *Schakels verbinden*, p. 34-35.

429 CHILD FOCUS, *op.cit.*, p. 48.

Het vervolgen van loverboys met tenlastelegging mensenhandel werd in de praktijk al doorgevoerd door bijvoorbeeld het parket van Antwerpen⁴³⁰. Het betrof een zaak met slachtoffers die geronseld werden terwijl ze weggelopen waren uit de jeugdinstelling waar ze verbleven. De slachtoffers werden toen, bij gebrek aan een gespecialiseerde aanpak, in eerste instantie teruggestuurd naar dezelfde instelling.

Het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV) van Nederland kaart aan dat het inzetten van zorg of strafrecht alleen niet genoeg is om de problematiek aan te pakken. Om de aanpak te verbeteren wordt er een ketenaanpak voorgesteld: bewustwording, preventie, signalisatie, interventie en nazorg⁴³¹. Nederland heeft zo een aanpak in de vorm van een barrièremodel⁴³². Dat is een manier om te bepalen welke barrières veiligheidspartners kunnen opwerpen tegen criminele activiteiten. Het hele criminele proces wordt in kaart gebracht en per onderdeel wordt gekeken wie de mogelijkheid heeft om in te grijpen⁴³³.

1.4. | Bestuurlijke aanpak

De bestuurlijke aanpak kan ook ruimer dan de loverboyproblematiek toegepast worden. Nederland heeft hierin meer ervaring dan België. Het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV) van Nederland stelt dat strafrechtelijke vervolging niet de enige wijze is waarop daders aangepakt kunnen worden. Ze verwijzen ook naar gemeentelijke en administratieve maatregelen⁴³⁴. Nederland, Italië, Engeland en Wales hebben reeds een uitgewerkt bestuurlijk beleid rond georganiseerde misdaad. In België is er nog geen sprake van een structurele implementatie⁴³⁵. In Genk liep al een pilootproject rond een integrale bestuurlijke aanpak van criminaliteit. Er is telkens sprake van samenwerking met de gerechtelijke bevoegde instanties, ook met de cel

mensenhandel van de federale politie. In het kader van dit project werden nachtwinkels, wedkantoren en de horeca gevisieerd. Het doel om vaststellingen te maken op het vlak van al bestaande (stedelijke) reglementen en verordeningen werd bereikt; ruimtelijke ordening, huisvesting, brandveiligheid, sociale en economische wetgeving⁴³⁶. Verder kunnen screenings uitgevoerd worden bij het verlenen van vergunningen en subsidies, kunnen panden gesloten⁴³⁷ of onteigend worden, (drank) vergunning ontnomen worden en zou de belastingdienst onderzoeken kunnen uitvoeren naar bijvoorbeeld witwaspraktijken.

Bij controles van massagesalons kan de bestuurlijke aanpak toegepast worden. Er bestaat een duidelijke regelgeving in verband met de regularisatie van massagesalons. Bij het ontbreken van bepaalde voorwaarden (het bezitten van een erkend diploma van bedrijfsbeheer en massagetechnieken) kan de sluiting van de zaak wettelijk bevolen worden. Dat wordt in de praktijk echter weinig toegepast. Het strafrechtelijk onderzoek naar het massagesalon in Berchem⁴³⁸ werd voorafgegaan door een sluitingsmaatregel van de stad Antwerpen.

2. STRIJD TEGEN MENSNSMOKKEL

België heeft ruim twintig jaar ervaring in de strijd tegen mensensmokkel. Jaarlijks worden er tientallen gerechtelijke dossiers mensensmokkel met succes afgehandeld. Hiervoor zijn er gespecialiseerde referentiemagistraten mensensmokkel (en mensenhandel) en gespecialiseerde politie-eenheden. Ze vergaderen samen op de zogenaamde E40-meetings om hun beleid en dossiers te coördineren betreffende de aanhoudende smokkel langs de autosnelweg die een belangrijke smokkelroute is voor België. België is een van de weinige landen waar de mogelijkheid bestaat om smokkelslachtoffers in verzwarende omstandigheid (onder meer bij levensbedreigende situaties zoals koelwagens) door te verwijzen naar het slachtofferstatuut. Hiervan maken jaarlijks ongeveer een twintigtal slachtoffers gebruik.

430 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 1.1.1. en rechtspraak in volgend hoofdstuk, punt 2.2.

431 CENTRUM VOOR CRIMINALITEITSPREVENTIE EN VEILIGHEID NEDERLAND, "Aanpak loverboyproblematiek", *Handreiking 2012*, p. 10, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2012/05/31/handreiking-aanpak-loverboyproblematiek>.

432 www.hetccv.nl/nieuws/2015/01/ccv-presenteert-barrièremodel-loverboyproblematiek.htm.

433 www.barrièremodellen.nl/.

434 CENTRUM VOOR CRIMINALITEITSPREVENTIE EN VEILIGHEID NEDERLAND, *op.cit.*, p. 66.

435 L. KERSTEN, E. ROEVENS, *Een evaluatie van de invoering van de bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit in stad Genk*, 2015, p. 25, https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/498714/4/Kersten+en+Roevens_Bestuurlijke_aanpak+Genk_+2015.pdf.

436 BI-PROVINCIALE VEILIGHEIDSCONFERENTIE, *Bestuurlijke aanpak georganiseerde criminaliteit*, 2015, p. 13, http://www.cathyberx.be/content/dam/cathy-berx/veiligheidsconferentie/Bi-provinciale%20veiligheidsconferentie_20012015.pdf.

437 Stad Antwerpen heeft dit toegepast: zie rechtspraak in dit deel, volgend hoofdstuk, punt 4.

438 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 1.1.5.

2.1. | Start dossier: humane slachtofferbenadering/ statuut

De telefonische gegevens van de smokkelslachtoffers zijn cruciaal om een smokkelonderzoek op te starten. Bij een smokkelinterceptie is het belangrijk dat de slachtoffers hun mobiele telefoons tonen aan de politie zodat deze de relevante berichten en telefonische oproepen en contacten kunnen uitlezen⁴³⁹. De politie kan de simkaart laten kopiëren zodat de gegevens kunnen geanalyseerd worden. Op die manier kunnen via een telefonie-onderzoek met terugwerkende kracht alle telefonische contacten nagegaan worden. Door al deze gegevens te vergelijken met andere smokkelintercepties kunnen telefoonnummers die gelinkt zijn aan een smokkelaar uitgelicht worden en komt het smokkelnetwerk in beeld. Nadat een onderzoeksrechter aangesteld wordt, kan die een mandaat afleveren om de inhoud van die telefoonnummers op te volgen via een telefoontap. De belangrijkste bewijselementen voor een latere veroordeling in een proces zijn immers vaak gebaseerd op gesprekken van een telefoontap.

Een humane aanpak van de smokkelslachtoffers bij een interceptie is hiervoor noodzakelijk. Op die manier laten ze meestal vrijwillig hun mobiele telefoon door de politie controleren en geven ze indien nodig de toegangscode. In smokkeldossiers kan vastgesteld worden dat de smokkelslachtoffers bijna altijd hun mobiele telefoon zonder aarzelen afgeven⁴⁴⁰. Door een sfeer van vertrouwen te scheppen zijn de smokkelslachtoffers soms ook bereid om slachtofferverklaringen af te leggen die een meerwaarde zijn in het onderzoek⁴⁴¹. Bij mensensmokkel in verzwarende omstandigheden moet het slachtoffer het aanbod krijgen om in kader van het slachtofferstatuut doorverwezen te worden naar een gespecialiseerd opvangcentrum⁴⁴². Meestal zijn de slachtoffers niet geïnteresseerd omdat ze zo snel mogelijk willen verder reizen naar het Verenigd Koninkrijk.

439 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 2.1, 2.2., 2.4. en 2.5.

440 idem.

441 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 2.1 en 2.4.

442 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 2.4.

2.2. | Sociale media

In de telefoontap van verschillende smokkeldossiers stellen we vast dat de smokkelaars veel gebruik maakten van sociale media⁴⁴³. Delicate onderwerpen zoals financiële discussies mochten niet via de telefoon besproken worden. In dat geval werd telefonisch afgesproken om dat te bespreken via Skype of Viber. De smokkelaars wijzigden regelmatig hun mobiele telefoonnummers om de telefoontap te bemoeilijken en wisselden hun nieuwe nummers uit via Facebook.

Daarnaast gebruikten smokkelaars Facebook ook om hun internationaal netwerk met mogelijke smokkelklanten verder uit te bouwen. Ze richtten daarvoor bijvoorbeeld een Facebook-groep op waarbij de leden vragen kunnen stellen over de toestand in Europese landen en steden. Doel is om informatie te verzamelen om tot in deze gebieden te geraken. In de groepen wordt ook gevraagd naar contactgegevens van personen die hen daarbij kunnen assisteren. Die contactgegevens worden dan via privéberichten bezorgd aan de vraagsteller. Men laat ook soms weten aan andere gebruikers of de oversteek naar het Verenigd Koninkrijk succesvol was.

De politie gebruikt de sociale media zelf ook als onderzoeksmethode bij hun speurwerk⁴⁴⁴. De resultaten werden door de rechtbank bij de motiveringen van hun uitspraken als objectief bewijsmateriaal gebruikt.

De politie kon via foto's op Facebook de ware identiteit van een hoofdbeklaagde bepalen die onder een valse naam opereerde. Via openbronnenonderzoek kon de politie het profiel van de smokkelaar onder zijn valse naam terugvinden en vaststellen dat de foto van zijn profiel leek op de foto van een verdachte uit hun databank. In een ander dossier kon de politie via openbronnenonderzoek belastende foto's (een afbeelding met alarmwapen) vinden op het Facebook-profiel van de hoofdbeklaagde.

De *computer crime unit* van de federale politie analyseerde alle gegevens van de smartphones, iPhones en computers die in beslag genomen of gecontroleerd werden bij een smokkelinterceptie of een huiszoeking bij een smokkelaar. Uit de analyse van de iPhone van een smokkelaar konden een aantal exacte locaties vastgesteld worden waar hij vertoefd had. Die liepen duidelijk via zijn smokkelroute van het Franse vluchtelingenkamp over de Belgische parkings naar het buitenland (Nederland, Barcelona,...). De smartphone leverde dankzij de

443 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 2.1. en 2.2.

444 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 2.1, 2.2., 2.4.

teruggevonden berichten ook belangrijke gegevens op over de hoofdbeklaagde. Tijdens hun verhoor toonden de beklaagden ook foto's van andere smokkelaars die in hun smartphone opgeslagen waren. Bij de analyse van de computer konden Facebook-gesprekken gerecupereerd worden en de Facebook-profielen van de gesprekspartners getraceerd worden.

De politie gebruikte Facebook en Google Maps als een instrument tijdens hun verhoor van de beklaagden. Via Google Maps konden ze bepaalde belangrijke plaatsen voor de smokkelactiviteiten zoals safehouses traceren. Tijdens zijn verhoor gaf een beklaagde vrijwillig zijn wachtwoord van Facebook om zijn volledige medewerking aan te tonen. De politie startte in zijn aanwezigheid Facebook op en liet hem aantonen welke mensen hij bedoelde in zijn verklaring. Hij gaf aan de hand van foto's op Facebook ook meer uitleg over andere smokkelaars.

2.3. | Financieel onderzoek en internationale ketenaanpak

Smokkelnetwerken worden gerund door criminele ondernemers die hun business organiseren en leiden zoals een multinational. Een goede internationale samenwerking én een uitgebreid financieel onderzoek zijn de meest effectieve manieren om de smokkelnetwerken te treffen en financieel droog te leggen. Zo'n aanpak past in een internationale ketenaanpak waarbij alle schakels hun rol moeten spelen. Indien een schakel ontbreekt of faalt, dan breekt de ketting. Zo zorgen de smokkelaars er in de praktijk voor dat hun criminele opbrengsten veilig overgedragen en ondergebracht zijn in hun thuislanden⁴⁴⁵.

In dossiers stellen we vast dat de Belgische autoriteiten goed samenwerken met de geldtransferagentschappen die na formele vragen met een mandaat steeds hun volledige medewerking verlenen aan de Belgische justitie⁴⁴⁶. Indien de betalingen op een andere naam gebeuren dan kan de politie die identificeren via de analyse van de uitgewisselde berichten⁴⁴⁷. Dergelijke financiële gegevens kunnen een opsporingsmiddel zijn om bepaalde verantwoordelijken van die organisaties te traceren. In

een concreet dossier slaagde de politie erin op basis van onderzoek en tapmaatregelen verschillende financiële transacties te linken aan een smokkelorganisatie⁴⁴⁸. Veel financiële transacties verliepen van en naar Nederland via geldtransferagentschappen met identiteitsdocumenten van andere personen. De identiteiten van die personen werden via gsm-berichten doorgegeven aan een vrouw in Nederland die als financieel verantwoordelijke een sleutelrol speelde.

Soms stellen we vast dat de financiële vertrouwenspersonen die de betalingen tussen de smokkelaars en hun 'klanten' regelen, in de bestemmingslanden gevestigd zijn. Dat is in de praktijk dikwijls het Verenigd Koninkrijk is. De betalingen worden geregeld via *hawala*⁴⁴⁹. Daarbij stelt een garantiegiver op het thuisfront zich borg bij een hawalabankier in het land van bestemming die de betaling uitvoert⁴⁵⁰. Dergelijke hawalabankiers kunnen soms tijdens een smokkelonderzoek via de telefoontap in het Verenigd Koninkrijk getraceerd worden wat de mogelijkheden en het belang van een af luistermaatregel onderstreept. Nochtans stellen we soms in een dossier vast dat uiteindelijk niet altijd vervolgd wordt wat een gemiste kans is⁴⁵¹. Een goede internationale samenwerking vormt hier de vereiste schakel om het smokkelnetwerk financieel droog te leggen.

Internationale samenwerking speelt een cruciale rol in de bestrijding van mensensmokkel.

2.4. | Internationale samenwerking via Joint Investigation Teams

Internationale samenwerking speelt een cruciale rol in de bestrijding van mensensmokkel aangezien de criminele netwerken bijna altijd over de landsgrenzen heen opereren. Er bestaan verschillende voorbeelden van initiatieven ter verbetering van de internationale samenwerking.

445 Jaarrapport mensenhandel en mensensmokkel 2015, *Schakels verbinden*, p. 98.

446 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 2.2.

447 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 2.1. en 2.3.

448 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 2.2.

449 Het hawala systeem is een parallel banksysteem om geld over te maken van een land naar het andere, zonder sporen van de transactie na te laten. Het systeem is volledig anoniem.

450 Jaarverslag Mensenhandel en mensensmokkel 2011, *Het geld dat telt*, p. 21.

451 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 2.4.

Op EU-niveau bestaan er Joint Investigation Teams (JIT)⁴⁵². Hun optreden is gebaseerd op de *Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union*⁴⁵³. Voorwaarde is wel dat de landen een gemeenschappelijk belang hebben in de dossiers. Concreet werken de politiediensten dan samen op elkaars grondgebied. Rogatoire commissies zijn niet nodig: één telefoontje volstaat om de nodige informatie te krijgen. Het dossier wordt ook dubbel opgemaakt.

Er zijn verschillende Belgische dossiers, waaronder het smokkeldossier Splinter⁴⁵⁴, die gebaseerd waren op een JIT-overeenkomst. Toch maken in de praktijk sommige magistraten nog steeds te weinig gebruik van de mogelijkheid om Joint Investigation Teams (JIT) op te zetten. Er wordt de voorkeur gegeven aan een snelle (lokale) afhandeling van zaken maar daarbij wordt het netwerk niet altijd volledig ontmanteld.

Europol beheert op het niveau van de politionele EU-samenwerking de databank EIS waarin ook de dossiers mensenhandel en mensensmokkel worden opgenomen. Verschillende landen hebben niet altijd hun verplichtingen nagekomen wat soms desastreuze gevolgen heeft. Pas na de terreuraanslag op Charlie Hebdo begon Frankrijk bijvoorbeeld haar gegevens door te sturen.

452 Een JIT is een samenwerkingsverband tussen de bevoegde autoriteiten van twee of meer lidstaten om strafrechtelijk onderzoek te voeren naar strafbare feiten waarbij er banden zijn met verdachten in meerdere lidstaten. Onder leiding van één lidstaat zal een JIT het opsporingsonderzoek instellen en uitvoeren. Het wettelijk kader daarbij wordt gevormd door de wetten regelgeving van het land waarin het team opereert. Na afronding van het opsporingsonderzoek wordt de zaak aangebracht bij de vervolgende instantie van de meest gereede lidstaat. In België worden de modaliteiten van gemeenschappelijke onderzoeksteams vastgelegd in hoofdstuk 3 van de wet van 9 december 2004 betreffende de internationale politieke verstrekking van gegevens van persoonlijke aard en informatie met gerechtelijke finaliteit, de wederzijdse internationale rechtshulp in strafzaken en tot wijziging van artikel 90ter van het Wetboek van strafvordering (*B.S.*, 24.12.2004).

453 Akte van de Raad van 29 mei 2000 tot vaststelling, overeenkomstig artikel 34 van het Verdrag betreffende de Europese Unie, van de Overeenkomst betreffende de wederzijdse rechtshulp in strafzaken tussen de lidstaten van de Europese Unie, *P.B.*, C197 van 12.7.2000, C 197 en kaderbesluit 2002/465/JBZ van de Raad van 13 juni 2002 inzake gemeenschappelijke onderzoeksteams, *P.B.*, L 162 van 20.06.2002, p. 1.

454 Zie dit deel, hoofdstuk 2, punt 2.5.